

keznek előbbrevinni a földmivelő- és kisgazdatársadalom haladását, s e téren elért eredményeiket fokozva, a jövő megértőbb támogatását kérik elő.

Géher Lajos.

IRODALOM

Magyari Piroska, A nagymagyarországi románok iskolaügye. Szeged, 1936., 136 l.

A magyarországi románság iskolaügyét a román nacionalizmus teremtette meg és fejlesztette ki; szabályszerű párhuzamosság állapítható meg a nacionalizmus fejlődése és az iskolapolitika jelentőségének növekedése között. A románság a művelt európai közösségbe Erdélyen keresztül és Erdélyben kapcsolódik bele. Ezen az úton kápják meg azokat a nemzeti irányelveket, miket a növekedő nacionalizmusuk eszményeknek tekintett és hirdetett. A nyugateurópai általános humanisztikus ideálok helyett a nacionalizmus előbb romantikus (dákó-román kontinuitás elmélete); majd ennek feladatokat kitűző ereje reális célkitűzéseket vet a románság elé s ezek a követhető eszmék termékeny talajra találnak a kereső román lelkekben a XVIII. sz. végére. Az erjesztő folyamatnak hősei: Sinkai György és Maior Péter. A fejlődés folyamata tanulságos: előbb kulturális alapon él és terebélyesedik ki a nacionalizmus, azután megteremtve a lelki, tömegekben élő alapot, felhasználja a kedvező viszonyokat és politikai síkra gördül. A kultúrát a nyelv és irodalom művelésén kívül a nép komoly művelése jelenti *iskolák alapítása által*. A nép művelésének élén a csekélyszámú román intelligencia állott. Az iskola-teremtés nem ment végbe küzdelem nélkül s mert eleinte anyagi segítség is hiányzott, a legelső iskolák el is tűntek. A pusztulás okait a politikai jogok hiányában látták s innen indult el a meg nem szűnő törekvés efféle jogok szerzésére. A nacionalizmus és a politikai aspirációk úgy összenőttek a román törekvésekben, mint a fagyöngy és fája.

A román nemzeti érzés nagy dinamikája nemcsak a politikai előretörésben jelentkezik, hanem egységbe kovácsolja a két szembenálló tábor: a görög-katolikusokat és a görög keletieket. Ez az egység feltétele volt mind az iskolaügy, mind a polit. célok megvalósításának. Lassankint az ösztönös gyökerű román népi tudatosságból a XIX. sz. elejére nemzeti öntudatra ébredés lett. Ez nemcsak a lélektani kontinuitás vélt és elhívetett jogainak védelmére kötelezte a románságot, de harcra is a magyar nyelv ellen. E harcnak *gyűlölet* volt az alaphangja; gyűlölet, mely megelőzte a magyar nacionalizmus felébredését, annak egyes sérelmes, de később jött intézkedését és mely öregebb a nemzeti kérdésnél. A magyar nemzedékek sorozata mit sem tett a nemzetiségi kérdés teljes megoldásáért, már pedig „a mi európai feladatunk nem a francia nemzetállam liberalizmusának doktrínér átplantálása, hanem a liberalizmusnak a nemzetiségi kérdés irányában való kiterjesztése és kidolgozása lett volna“ (9. l.) Az abszolutizmus vége felé a román egyenrangú nemzet Erdélyben a többi 3 mellett, elsősorban nyelvi jogokkal, de a 48-as merész álmokból vajmi kevés valósult meg, tartományi önállóság; román nemzetgyűlés nem lett Bécs ajándékából. Moldován G. szavaival: ez a korszak csak arra tanította meg a románt, hogy sem mire sem becsülje a magyar alkotmányt és csak magának higgyen. A szerzőnek az az a tételével nem értünk egyet, hogy mi nem tudjuk: miért nem vezethettek a múlt sz. folyamán a nemzetiségek felé nyúló magyar békekisérletek eredményre (21. l.)

legfeljebb a rész-okokat nem ismerjük. Egyetlen nyilvánvaló oka: a magyarság sohasem adhatott annyi jogot a nemzetiségeknek, amennyit azok mindig követeltek s a nemzetiségek, kívülről biztatva, mindig tudták, hogy követeléseihez miféle többletet kell hozzácsatolniuk, amit a magyarság — léte veszélyeztetése nélkül — már meg nem adhat. Együtt nézve: a maximum és minimum szélmalom-harcának látszik most az egész. A harc a kiegyezés után is tartott, meddő eredménnyel a magyarságra, mely a kiegyezésben megőrizte jogi felsőbbbségét, de a felsőbbbsége de facto megtartására ereje nem volt.

Szerző tüzetesen sorra veszi az egyes iskolafajok (és fokok) történeti fejlődését és, mélyreható fürkészéssel tárja fel az okokat, melyek a fejlődés előmozdításában szerepet játszottak, nem hallgatva el azokat sem, mik éppen gátló módon hatottak.

A *népoktatásban* az 1868. XXXVIII. (Eötvös-féle) alaptörvény a felekezeteknek biztosította az iskolaügyben az autonómiát s a román felekezetek éltek is e joggal; iskolákat csak ezek tarthattak fenn. A törvény ált. rendelkezései a legméltányosabb liberalizmussal nézik a nemzetiségi kérdést, biztosítják a tanszabadságot és az anyanyelven való oktatást. Ezt elismerte az akkori román iskola-főfelügyelő: Onisifor Ghibu. A VKM-nek csak felügyeleti joga volt, rendelkezési jog nélkül. Iskoláik számára tankönyveket irhattak, tanítóik egyesületekbe tömörülhettek, a román nyelv erőteljes tanítása akadályokba nem ütközött. Nemzetiségeink általában 2 törvényt kifogásoltak: az 1879. XVIII. és az 1907. XXVII.-et, mint a magyarosításnak az ő kultúrájuk ellen irányuló eszközeit. Az előző a magyar nyelvet a népisk. kötelező tantárgyak közé véteti fel, az utóbbit a magyar zsarnokság példájának híresztelték világá, mert a magyar lobogót kivétel nélkül minden iskolára kifizeti s mert ahol a növendékek között 20 %-nál több a magyar, ott tanítási nyelvül a magyart is használni kell, ahol pedig fele: az iskola magyar nyelvű. A tanulmány részletesen előtárja a magyar nyelv tanításának tantervét és azt is, hogy a románság akkori polit. és iskolaügyi vezetői hogyan nyilatkoztak róla. — Bizonyos, hogy az Apponyi-féle (1907.) törvény után 5 év alatt a román iskolák száma 19.2 %-os csökkenést mutatott, de ez párhuzamos volt a tankötelesek számának csökkenésével, a becsubott iskolák pedig egytanítások (kevesebb értékesek) voltak.

A *középiskolák* termelték ki azt az értelmiséget, mely a nemzetiségi mozgalmat megteremtette és vezette. Maguk határozták meg iskoláik tanulmányi célját, tanítástervét, tankönyveit, tanárait és tanítási nyelvét. Az 1883. XXX. t. c.-nek egy megszorító rendelkezése volt: a magyar nyelvet tanítani kell s belőle érettségit kell tenni. Az állami felügyeletet alig érinti. Természetesen védekező intézkedést is tartalmazott a törvény, elsősorban a románsággal szemben: külföldön székelő testület Magyarországon nem állíthat középiskolát. A balázsfalvi gör. kat. gimnázium 1754-ben nyílt meg, míg Brassóban a gör.-kel. gimnázium 1851-ben. Ez utóbbi szolgálta a legteljesebben a román törekvéseket, szegénysége miatt romániai támogatásra is szorult, amit azután rendelettel tiltott el Trefort. Lassankint sikerült a román érseknek a gimnáziumot az állam fennhatósága alól kivonni, mindent a görögkeleti szentszék fennhatósága alá helyezve. Az iskola 1883-tól csak államilag képesített tanárokat alkalmazhatott. A világháborúban a román betörés idején az iskola ifjúsága és tanárai egyaránt hűtlenségbe estek, ennek ellenére a magyar kormány az iskolát nem záratta be, sőt államsegélyét is tovább folyósította. E kettőn kívül még 4 középiskola volt román szolgálatban, továbbá 3 leány-polgári iskola, 5 tanító- és tanítónőképző. Román iparos-tanonciskola 3, felsőkereskedelmi iskola egy volt, Bras-

sóban. Természetes, hogy a románoknak ez a középfokú iskoláztatás sem volt jó: „kevés a román középiskola, a román felekezetek nem tudják jobban ellátni ezt a feladatot, ezért az állam állítson román középiskolákat“ (105. l.) Ha meggondoljuk, hogy 3 millió román élt együtt, kevésnek kell mondanunk, de valójában ez a néhány középiskola sem volt zsúfolt.

Theológiai főiskolájuk elegendő volt: 4 gör.-kat. és 3 gör.-kel. szeminárium. Az utóbbiaknak 2 tagozatuk volt, 1—1 a leendő papok és tanítók képzésére.

Szívós küzdelmet folytatott a román értelmiség egy román nyelvű *egyetem* felállításáért; az 1848-i követeléseik közt már ott szerepel az államköltségen kért egyetem gondolata. Az abszolutizmus idején Bécs erre ígéretet is tett, de helyette Nagyszebenben németnyelvű jogakadémiát nyitottak, melyet Erdély minden nemzetiségének egyetemévé kívántak fejleszteni. A követelés lassankint egy jogi fakultás kérésére zsugorodott össze. Avram Jancu egész vagyonát egy ilyenre hagyta. 1863-ban már közel állottak egy — Kolozsvárott létesítendő — román egyetem megteremtéséhez, amikor a Magyarország és Bécs közt megkezdődött kiegyezési tárgyalások meghusztották. A kiegyezés sem adott erre módot azzal az intézkedésével, hogy „az országos egyetemben az előadási nyelv a magyar“. Az Astra később hozzákezd egyedül, román erővel egyetemet létesíteni, de ez a kolozsvári egyetem létrejötte miatt abbamarad. A kolozsvári egyetemen román nyelvi és irodalmi tanszéken kívül más nem képviseli a románság érdekeit, a kereteket az Astra nem tudja szétfeszíteni. Ez az egy tanszék is jó volt az izgatásra professzora személyén keresztül, Szilassy Gergely útján, kinek felmentése után a memorandum-pör alkalmat adott a román egyet. hallgatóknak, hogy magyarelleses vádaskodásukat a külföldnek továbbbíthassák. Sikerült is nekik a magyarságot alacsonyrendű sovinizmussal befejeftetni. A tiszta-látású és jószándékú, de Cassandra-szerepre kárhóztatott utód: Moldován Gergely pedig már nem lehetett elég erős a mult áradásától sodort tört. folyamatra megállítására.

Hisszük, hogy e munka megérdemelte a tüzetes megbeszélést, elsősorban tárgyának eleven húsrunkba vágó korszerűsége miatt és ami értékét emeli: tárgyias, szinte hideg ésszel végzett történeti kutatásának ügyes feldolgozásával. Bizony sok efféle könyvnek kellene megíródnia, hogy a magyarság mindent jobban, helyesebben: jól lásson és sok ilyen (nem propaganda ízű) könyvet kellene olvasniok az extra Hungariam élőknek hiteles, megbízható tájékozódás céljából. Szerzőnek különös érdeme, hogy tud románul s így számunkra hozzáférhetővé teszi azokat az adatokat, miket rólunk tudomásunk nélkül a románok eddig mondtak. Ezt teszi lehetővé nekünk a sok idézet, amely a dicséretreméltó dolgozatot vastag kötetté duzzasztotta, minden komolyabb forrásból a maga helyén és helyes arányban merítve. Világos, gördülékény stílusával élénk előadásmódja az olvasó érdeklődését feszült figyelemben tudja tartani, a tárgyi tudással járó biztosság jóleső melegével hat ránk. Kár, hogy sok, a megértést is akadályozó sajtóhiba van a könyvben, nincs oldal 2—3 zavaró hiba nélkül. Még egyet: Nagymagyarországot nem mondanék, hanem egész Magyarországot, a csonkának ez a megfelelője, nekünk nem a nagy, hanem az egész kell. A könyvnek minden fejezete tanulságos, nekünk, s a kisebbségben szenvedő magyaroknak: a szívós, minden felületen megtapadó törekvések végül is eredményre vezetnek. Ennek észlelése ma még vigasztaló is tud lenni. A mű utolsó szakasza szervesen nem tartozik a kijelölt feladatába, mert a nagyromániai magyarok iskolaügyével foglalkozik. Innen van, hogy mikor végigolvasva letesszük a könyvet, meg nem akadályozható vegyes érzélem támad bennünk Erdély mult és jelen életének, sors-

viszonyainak önkéntelen összehasonlítása nyomán. Ennek az érzelmenek benső kényszerítésére sokáig el kell tűnődnünk Európa lelkiismeretén, amellyel a művelt Európa jövője elválaszthatatlanul össze van kapcsolva.

Dr. Juhász Béla.

Nemesné Müller Márta. A Családi Iskola életkeretei, nevelő és oktató munkája. (31 képpel és számos ábrával. Budapest, 1937. Studium r. t. 447 lap.)

A gyakorló iskolák, reformiskolák, új iskolák, — szóval a kísérleti iskolák nagy fejlődési láncolatában, mely külföldön 1889-ben az angliai Abbotsholmeban indult el útjára s a századvég körül sorra teremtette meg különféle típusait: az angol Bedales-Schoolt, a francia Ecole des Roches-t, a belga École nouvelle-t, a német Landerziehungsheim-okat, majd a különféle Tatsschule, Arbeitsschule, freie Schulgemeinde, Schullandheim, Lebensschule, Gemeinschaftsschule, Lebengemeinschaftsschule, Produktionsschule, école sur mesure, école active, school of tomorrow, scuola serena, scuola giocosa stb. elnevezésű iskolákat, — elég későn, csupán a világháború első évében kapcsolódott bele az a néhány magyar kísérleti iskola, melyet a hagyományos, főképen a Herbart-féle iskolától és a régi rendszerű iskolai neveléstől eltérő pedagógiai felfogás hatott át egy-két merész, a magyar tanügyben korát megelőző pedagógiai egyéniségnek — érdekes, hogy majdnem valamennyi esetben női pedagógusoknak — iniciatívájára. Akkor történt ez, mikor európai és amerikai államokban már mindjobban megerősödtek ezek a külön új utakon járó gyakorlati pedagógiai törekvések s egymásután állottak elő a Montessori és Decroly módszerek, a project method, a Dalton, Winnetka, Jena-plan rendszerei stb., s mikor a pedagógiai gyakorlat ez új irányai valósággal virágzásnak indultak. A gyakorló iskolának, mint a tanító- és tanárképzés egyik, talán mindennél fontosabb tényezőjének, fogalma nálunk a még Eötvös József báró eszméjének hagyatékaként már 1872-ben megalapított első ilyen célú iskolától, a gyakorló főgimnáziumtól kezdődően s azontúl is, csak kicsiny mértékben foglalta magában azt a lehetőséget is, hogy benne a hagyományos pedagógiai gyakorlattól eltérő módszerek szabadon és függetlenül létrejöhessenek, alkalmaztassanak és kipróbáltassanak. Vagy ha történtek is a gyakorló főgimnáziumban ilyen irányú módszери kísérletezések (bár a gyakorló gimnáziumot Kármán Mór erős egyénisége inkább herbarti iskolává determinálta), mégis félszázadnál tovább szankció nélkül vagy legalább is a hivatalos pedagógia figyelmi szféráján kívül maradtak a próbálkozások eredményei, épen úgy mint a többi iskolatípus gyakorló iskoláinak, a gyakorló elemi, polgári, kereskedelmi, tanítóképző iskoláknak leszármazott eredményei. E tekintetben csak a közoktatásügyi igazgatásáról szóló 1935. évi VI. t. c. végrehajtására adott utasítás hozott örvendetes újítást a magyar tanügybe és iskolarendszerbe avval a rendelkezésével, mely a különféle gyakorló iskolák tanításában mutatkozó módszerbeli előnyök részére teremtette meg az értékesítési lehetőséget a hasonló típusú többi iskolában.

Vajjon lehet-e várni ettől az első félénk lépéstől, hogy meginduljon, ha nem is lázasan, de legalább határozottan az újító szellemnek ha nem is hatalmas betörése, de legalább jogos bevonulása a magyar gyakorlati pedagógia zárkózott s a hagyományhoz feltékenyen ragaszkodó rendszerébe? Alig mernők ezt hinni vagy elgondolni, mert az „új iskolá”-nak esefleges kiváló hazai eredményei mellett is, mint-hogy az eredmények csak nagyon szűk körben ismereteseek, és az „új nevelés” szellemének még mindig nincs meg az igazi becsülete a pedagógia szélesebb köreiben s még kevésbbé a hivatalos világban. Legyünk őszinték és valljuk meg, hogy ennek